

УДК 347.965:347.91/.95(477)
DOI 10.31732/2708-339X-2025-18-A11

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Тарасова І.В.,

к.ю.н., доцент, завідувач кафедри права
Київського кооперативного інституту бізнесу і права,
м. Київ, вул. Ю. Здановської, 18, Україна, 03022
e-mail: iratarasova412@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8883-7434>

CURRENT ISSUES OF LEGAL REGULATION OF MEDIATION IN UKRAINE

Tarasova I.V.,

Associate Professor, PhD in Law, Head of the Department of Law
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law,
Kyiv, Zdanovska Street, 18, Ukraine, 03022
e-mail: iratarasova412@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8883-7434>

Анотація. Стаття присвячена комплексному аналізу актуальних питань правового регулювання медіації в Україні як інституту альтернативного вирішення спорів у контексті трансформаційних змін національної правової системи та її євроінтеграційної орієнтації. Констатується, що прийняття Закону України «Про медіацію» у 2021 році стало принципово важливим етапом формування сучасної нормативної бази, яка загалом відповідає європейським стандартам та міжнародним практикам мирного врегулювання конфліктів. Звертається увага на те, що законодавче закріплення медіації створило необхідні правові передумови для її інтеграції у цивільний, сімейний та господарський процеси, однак реальна практика застосування цього інституту залишається фрагментарною та обмеженою. Акцентується, що ключовими стримувальними чинниками є недостатній рівень правової культури та правосвідомості учасників спорів, відсутність системної й стандартизованої підготовки медіаторів, а також слабка інституційна підтримка з боку держави та професійної спільноти. Наголошується, що подальша гармонізація українського законодавства з положеннями Директиви ЄС 2008/52/ЄС та Модельного закону ЮНСІТРАЛ є необхідною умовою забезпечення ефективності, передбачуваності та суспільної довіри до медіаційних процедур.

Разом із тим підкреслюється особливе значення етичних і професійних стандартів діяльності медіатора, які формують довіру сторін до процедури та гарантують дотримання принципів справедливості, конфіденційності, добровільності й неупередженості. Розкрито роль наукових праць українських дослідників, зокрема Горєлової В. Ю., у концептуалізації та систематизації етичних засад медіації, а також визначено їх значення для формування сталої професійної культури цієї діяльності. З'ясовано, що розвиток онлайн-медіації потребує додаткового правового, організаційного й технологічного забезпечення, особливо в умовах цифровізації правової системи та зростання дистанційних форм взаємодії. Обґрунтовується висновок, що медіація має стратегічне значення для формування нової правової культури, заснованої на діалозі, партнерстві та відповідальності, а її подальший розвиток здатний не лише зменшити навантаження на судову систему, але й сприяти утвердженню європейських цінностей у сфері врегулювання конфліктів.

Ключові слова: спір, конфлікт, медіація, альтернативне вирішення спорів, правове регулювання, етичні стандарти, професійна діяльність медіатора, цивільний процес, міжнародні стандарти, правова культура, онлайн-медіація, інституційна база.

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 18.

Abstract. The article is devoted to a comprehensive analysis of topical issues of the legal regulation of mediation in Ukraine as an institution of alternative dispute resolution in the context of transformative changes in the national legal system and its European integration orientation. It is stated that the adoption of the Law of Ukraine "On Mediation" in 2021 constituted a fundamentally important stage in the formation of a modern

regulatory framework which, in general, corresponds to European standards and international practices of peaceful conflict resolution. Attention is drawn to the fact that the legislative consolidation of mediation has created the necessary legal prerequisites for its integration into civil, family and commercial proceedings; however, the actual practice of applying this institution remains fragmented and limited. It is emphasised that the key restraining factors include an insufficient level of legal culture and legal awareness among dispute participants, the absence of systematic and standardised training for mediators, as well as weak institutional support from the state and the professional community. It is noted that further harmonisation of Ukrainian legislation with the provisions of EU Directive 2008/52/EC and the UNCITRAL Model Law is a necessary condition for ensuring the effectiveness, predictability and public trust in mediation procedures.

At the same time, particular emphasis is placed on the importance of ethical and professional standards in mediators' activities, as these standards foster the parties' trust in the procedure and guarantee compliance with the principles of justice, confidentiality, voluntariness and impartiality. The role of scholarly works by Ukrainian researchers, in particular V. Yu. Horelova, is revealed in the conceptualisation and systematisation of the ethical foundations of mediation, and their significance for the formation of a sustainable professional culture in this field is determined. It is established that the development of online mediation requires additional legal, organisational and technological support, especially in the context of the digitalisation of the legal system and the growing prevalence of remote forms of interaction. The conclusion is substantiated that mediation has strategic importance for the formation of a new legal culture based on dialogue, partnership and responsibility, and that its further development is capable not only of reducing the burden on the judicial system, but also of promoting the consolidation of European values in the sphere of conflict resolution.

Key words: dispute, conflict, mediation, alternative dispute resolution, legal regulation, ethical standards, professional activity of a mediator, civil procedure, international standards, legal culture, online mediation, institutional framework.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 18.

Постановка проблеми. З моменту ухвалення Закону України «Про медіацію» у 2021 році держава зробила важливий крок у напрямі розвитку альтернативних способів вирішення спорів. Прийняття цього закону стало результатом тривалих дискусій у наукових та практичних колах, а також відповіддю на потребу гармонізації українського законодавства із європейськими стандартами [1]. Медіація розглядається як інструмент, що здатний зменшити навантаження на судову систему, сприяти формуванню культури діалогу та забезпечити більш гнучке й ефективне врегулювання конфліктів.

Важливим етапом у розвитку інституту медіації стало закріплення її правових засад у цивільному, сімейному та господарському процесах, що відповідає положенням Директиви ЄС 2008/52/ЄС про деякі аспекти медіації у цивільних і комерційних справах [2]. Це створює юридичне підґрунтя для інтеграції України у європейський правовий простір та формує нові можливості для сторін спору у виборі способів захисту своїх прав.

Разом із тим, попри нормативне закріплення, існує низка проблем, що перешкоджають ефективному застосуванню

медіації. Зокрема, недостатній рівень правової культури та довіри громадян до цього інституту, відсутність належної системи сертифікації та професійної підготовки медіаторів, а також слабка інтеграція медіації у судову практику. Водночас актуальним залишається питання забезпечення балансу між добровільністю процедури та її результативністю, а також визначення меж державного контролю за діяльністю медіаторів.

Таким чином, дослідження актуальних питань правового регулювання медіації в Україні є необхідним для комплексного аналізу законодавчих, інституційних та практичних аспектів цього процесу. Воно дозволяє оцінити перспективи розвитку медіації як інституту, що сприяє утвердженню принципів верховенства права, доступності правосуддя та формуванню нової правової культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками науковий інтерес до медіації як інституту альтернативного вирішення спорів суттєво зріс. У працях українських та зарубіжних дослідників розглядаються питання правового регулювання, місця медіації у цивільному процесі та перспективи її

розвитку в умовах європейської інтеграції України.

У матеріалах міжнародних конференцій з цивільного та господарського права аналізується досвід застосування медіації в країнах ЄС та можливості його імплементації в українську правову систему [3]. Дослідники наголошують на важливості гармонізації законодавства України з положеннями Директиви ЄС 2008/52/ЄС, яка визначає основні засади медіації у цивільних і комерційних справах [4].

Вагомий внесок у розвиток української науки про медіацію зробили Горелова В. [5], Бондаренко Н. [6], Мазур В. [7], Доляновська І. М. [8], Крестовська Н. [9], Жукова О. [10], Кармаза О., Федоренко Т., Ізуїти П. [11]. Їхні праці формують багатовимірне бачення медіації як правового інституту, що поєднує право, етику та соціальну комунікацію, і створюють теоретичне підґрунтя для її подальшого нормативного та практичного розвитку.

Зарубіжні автори: Menkel-Meadow [12], Riskin [13], Moore [14], Boulle [15], Норт [16] – аналізують етичні та аксіологічні аспекти медіації, наголошуючи на її ролі у формуванні культури діалогу та довіри між сторонами конфлікту, що особливо важливо для країн із перехідною правовою системою.

Не вирішені раніше проблеми загальної частини. Водночас сучасні дослідження окреслюють низку невирішених питань: межі державного контролю за діяльністю медіаторів, баланс між добровільністю процедури та її результативністю, інтеграція медіації у судову практику. Без їх вирішення медіація не зможе стати повноцінним інститутом правової системи України.

Таким чином, сучасні наукові публікації підтверджують актуальність теми правового регулювання медіації, але водночас окреслюють проблемні аспекти, що потребують подальшого комплексного аналізу та законодавчого вдосконалення.

Метою статті є аналіз правового регулювання медіації в Україні як

інституту альтернативного вирішення спорів. Дослідження спрямоване на виявлення основних нормативних та інституційних механізмів, визначення проблем практичного застосування та порівняння українського законодавства з міжнародними стандартами.

Виклад основного матеріалу наукового дослідження. Правове регулювання медіації в Україні перебуває на етапі становлення та поступового розвитку. Прийняття Закону України «Про медіацію» [1] у 2021 році стало важливим кроком у формуванні інституту альтернативного вирішення спорів, який відповідає європейським та міжнародним стандартам. Закон закріпив базові принципи медіації – добровільність, конфіденційність, рівність сторін, неупередженість медіатора та орієнтацію на досягнення взаємоприйняттого рішення.

Разом із тим, практика застосування медіації в Україні ще не набула системного характеру. Це пояснюється низкою чинників: недостатнім рівнем правової культури, обмеженою поінформованістю громадян про можливості медіації, відсутністю сталої інституційної бази та належної професійної підготовки медіаторів. У цьому контексті особливого значення набуває створення освітніх і методичних ресурсів, які сприяють формуванню компетентностей майбутніх фахівців.

Важливим внеском у розвиток теорії та практики медіації є праці Горелової В.Ю., зокрема її навчальний посібник «Медіація» (2025) [3], що систематизує концептуальні засади інституту, нормативно-правове підґрунтя та етичні стандарти діяльності медіатора. Посібник містить практичні завдання для самоконтролю, що дозволяють студентам і практикам не лише засвоювати теоретичні положення, але й формувати навички застосування медіації у змодельованих конфліктних ситуаціях.

Таким чином, сучасний стан правового регулювання медіації в Україні характеризується поєднанням нормативних здобутків та практичних викликів,

що потребують комплексного вирішення.

Нормативно-правове регулювання медіації в Україні базується насамперед на Законі України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року [11]. Цей закон визначає правові засади проведення медіації, встановлює статус медіатора, його права та обов'язки, а також закріплює основні принципи процедури. Важливим є положення про добровільність участі сторін, конфіденційність процесу та рівність учасників, що відповідає міжнародним стандартам альтернативного вирішення спорів.

Українське законодавство у сфері медіації значною мірою орієнтується на положення Директиви ЄС 2008/52/ЄС [2], яка визначає ключові аспекти медіації у цивільних і комерційних справах. Зокрема, директива передбачає забезпечення доступності медіації для сторін, можливість судового затвердження медіаційних угод та необхідність підготовки кваліфікованих медіаторів. Гармонізація українського законодавства з цими положеннями є важливим кроком на шляху до європейської інтеграції.

Крім того, міжнародним орієнтиром для України виступає Модельний закон ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну медіацію та міжнародні угоди, що є результатом медіації [17]. Він закріплює універсальні принципи та процедури, які можуть бути використані для вдосконалення національної правової бази. Разом із тим, чинне українське законодавство ще не забезпечує повної інтеграції медіації у судову практику. Відсутність чітких механізмів взаємодії між судами та медіаторами, а також недостатня кількість спеціалізованих центрів медіації створюють бар'єри для широкого застосування цього інституту.

Таким чином, нормативно-правова база медіації в Україні перебуває у процесі розвитку та потребує подальшого вдосконалення з урахуванням європейських та міжнародних стандартів.

Етичні та професійні засади діяльності медіатора становлять ключовий елемент ефективності медіаційного

процесу. Вони визначають рівень довіри сторін до процедури та забезпечують дотримання принципів справедливості й неупередженості. У сучасних дослідженнях наголошується, що професійна етика медіатора включає такі базові принципи, як конфіденційність, добровільність, нейтральність та орієнтація на інтереси сторін. Ці засади формують основу для створення атмосфери діалогу та взаємоповаги, без яких медіація не може виконувати свою функцію.

Вагомий внесок у розробку етичних стандартів зробила Горелова В.Ю. У статті «Поняття та зміст професійної етики медіатора» [4] вона систематизує ключові етичні принципи та підкреслює їх значення для формування професійної культури медіації. У роботі «Етично-правові виклики онлайн-медіації» [5] авторка аналізує проблеми, що виникають у цифровому середовищі, зокрема питання захисту персональних даних, автентифікації сторін та дотримання стандартів конфіденційності. Особливе значення має її стаття «Етична парадигма юридичної медіації» [18], де запропоновано концептуальну модель поєднання правових і моральних засад медіації. Ця модель орієнтована на формування нової правової свідомості, заснованої на принципах діалогу, відповідальності та соціального партнерства. Таким чином, етичні та професійні стандарти діяльності медіатора є не лише гарантією ефективності процедури, але й важливим чинником розвитку правової культури в Україні. Їхнє закріплення у законодавстві та практиці сприятиме підвищенню довіри громадян до інституту медіації.

Практичне впровадження медіації в Україні стикається з низкою викликів, які уповільнюють її поширення як ефективного інституту альтернативного вирішення спорів. Попри наявність законодавчої бази, медіація ще не стала звичною практикою для громадян та бізнесу.

Серед ключових проблем варто виділити: недостатню поінформованість суспільства про можливість медіації та її переваги порівняно із судовим

розглядом; обмежену інституційну базу, адже кількість центрів медіації при судах та університетах залишається незначною; відсутність системної підготовки медіаторів, що знижує якість послуг та рівень довіри до процедури; слабку інтеграцію медіації у судову практику, оскільки суди рідко пропонують сторонам звернутися до медіатора як альтернативи.

Перспективи розвитку медіації в Україні пов'язані з кількома напрямками:

- освітня та професійна підготовка, а саме створення програм сертифікації медіаторів, інтеграція медіації у навчальні плани юридичних і соціогуманітарних спеціальностей;

- інституційне закріплення, тобто розширення мережі центрів медіації, зокрема при судах, органах місцевого самоврядування та університетах;

- міжнародна підтримка, зокрема використання досвіду ЄС та рекомендацій міжнародних організацій (UNCITRAL, GRECO, Рада Європи) для вдосконалення законодавства та практики.

- цифровізація процесів, оскільки розвиток онлайн-медіації, що дозволяє забезпечити доступність процедури для широкого кола учасників, особливо в умовах воєнних та поствоєнних трансформацій.

Перспективи розвитку медіації в Україні залежать від комплексного поєднання законодавчих реформ, освітніх програм та інституційної підтримки. Її ефективне впровадження може стати важливим чинником формування нової правової культури, заснованої на діалозі та партнерстві.

Проведений аналіз показує, що інститут медіації в Україні перебуває на етапі становлення та потребує комплексного вдосконалення. Законодавча база створює необхідні правові умови для розвитку медіації, проте її практичне застосування залишається обмеженим через низку факторів – недостатню поінформованість суспільства, слабку інституційну підтримку та відсутність системної підготовки медіаторів.

Дослідження праць українських авторів, підтверджує актуальність етичних та професійних стандартів у

діяльності медіатора, а також важливість створення сучасних освітніх ресурсів для формування компетентностей майбутніх фахівців. Порівняння українського законодавства з положеннями Директиви ЄС 2008/52/ЄС [2] та Модельного закону ЮНСІТРАЛ [17] свідчить про необхідність подальшої гармонізації правових норм та інтеграції міжнародних стандартів.

Таким чином, розвиток медіації в Україні має стратегічне значення для формування нової правової культури, заснованої на діалозі, партнерстві та відповідальності. Її ефективне впровадження сприятиме зменшенню навантаження на судову систему, підвищенню довіри громадян до правових інститутів та утвердженню європейських цінностей у сфері вирішення конфліктів.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що інститут медіації в Україні має значний потенціал для розвитку як ефективний механізм альтернативного вирішення спорів. Прийняття Закону України «Про медіацію» [11] стало важливим кроком у формуванні правової бази, проте практика його застосування потребує подальшого вдосконалення.

Аналіз нормативних джерел та наукових праць, показав, що ключовими умовами успішного функціонування медіації є: 1) гармонізація українського законодавства з європейськими та міжнародними стандартами; 2) закріплення етичних та професійних засад діяльності медіатора; 3) створення інституційної бази та системи професійної підготовки медіаторів; 4) підвищення рівня правової культури та довіри громадян до позасудових способів вирішення конфліктів.

Медіація здатна зменшити навантаження на судову систему, сприяти формуванню культури діалогу та партнерства, а також утвердженню європейських цінностей у правовій сфері. Її подальший розвиток в Україні має стратегічне значення для зміцнення верховенства права та підвищення ефективності правової системи.

Література:

1. Про медіацію : Закон України від 16 листоп. 2021 р. № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 2. Ст. 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 27.11.2025).
2. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. *Official Journal of the European Union*. 2008. L 136. P. 3–8.
3. Горелова В. Ю. Медіація : навч. посіб. Київ : Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2025. URL: <http://etnuir.tnu.edu.ua/handle/123456789/490> (дата звернення: 27.11.2025).
4. Горелова В. Ю. Поняття та зміст професійної етики медіатора. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. URL: <https://dspace.krok.edu.ua/handle/krok/549> (дата звернення: 27.11.2025).
5. Горелова В. Ю. Етично-правові виклики онлайн-медіації. *Юридичний вісник*. 2024. URL: http://www.yurvisnyk.in.ua/v1_2025/5.pdf (дата звернення: 27.11.2025).
6. Бондаренко Н. П. Медіація як ефективний засіб мирного врегулювання конфліктів. *Актуальні проблеми екстремальної та кризової психології* : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро, 2022. С. 11–15.
7. Mazur V., Polishko N., Zadorozhna A. Application of mediation in civil proceedings in Ukraine and the Federal Republic of Germany. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2025. Vol. 30, № 2. P. 66–75.
8. Доляновська І. М. До питання створення реєстру медіаторів в Україні: теоретико-правовий аспект. *Legal Bulletin*. 2023. № 1(7). С. 56–63. DOI: 10.31732/2708-339X-2023-07-56-63.
9. Крестовська Н. М. Медіація як право людини на доступ до правосуддя. *Право України*. 2019. № 7. С. 112–120.
10. Жукова О. В. Медіація у публічно-правових спорах: перспективи розвитку онлайн-процедур. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2022. № 4. С. 87–95.
11. Закон України «Про медіацію». Науково практичний коментар : станом на 1 квітня 2023 р. / за заг. ред. Кармази О. О., Федоренко Т. В., Ізуті П. О. Київ : Талком, 2023. 241 с. ISBN 978 617 8016 88 3. DOI: <https://doi.org/10.36994/978-617-8016-88-3-2023-241..>
12. Menkel-Meadow C. Ethics in mediation: *The role of values and dialogue*. *Journal of Dispute Resolution*. 2018. № 2. P. 1–15.
13. Riskin L. Understanding mediators' orientations, strategies, and techniques: A grid for the perplexed. *Harvard Negotiation Law Review*. 1996. Vol. 1. P. 7–51.
14. Moore C. W. The mediation process: Practical strategies for resolving conflict. San Francisco : Jossey-Bass, 2014. 704 p.
15. Boulle L. Mediation: Principles, process, practice. Sydney : LexisNexis Butterworths, 2011. 560 p.
16. Hopt K. J. Mediation: Principles and regulation in comparative perspective. *The American Journal of Comparative Law*. 2013. Vol. 61, № 4. P. 953–980.
17. United Nations Commission on International Trade Law. UNCITRAL Model Law on International Commercial Mediation and International Settlement Agreements Resulting from Mediation. New York : United Nations, 2018.
18. Горелова В. Ю. Етична парадигма юридичної медіації. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 6(36). С. 442–458. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-6\(36\)-442-458](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-6(36)-442-458).

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). *On mediation: Law of Ukraine No. 1875-IX of November 16, 2021*. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, (2), Art. 15. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
2. European Parliament & Council of the European Union. (2008). *Directive 2008/52/EC of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters*. Official Journal of the European Union, L 136, 3–8.
3. Horielova, V. Yu. (2025). *Mediation*. V. I. Vernadsky Taurida National University. <http://etnuir.tnu.edu.ua/handle/123456789/490>
4. Horielova, V. Yu. (2024a). Concept and content of professional ethics of a mediator. *Scientific Notes of KROK University*. <https://dspace.krok.edu.ua/handle/krok/549>
5. Horielova, V. Yu. (2024b). Ethical and legal challenges of online mediation. *Legal Bulletin*. http://www.yurvisnyk.in.ua/v1_2025/5.pdf
6. Bondarenko, N. P. (2022). Mediation as an effective means of peaceful conflict resolution. *In Proceedings of the International Scientific and Practical Conference "Actual Problems of Extreme and Crisis Psychology"* (pp. 11–15). Dnipro.
7. Mazur, V., Polishko, N., & Zadorozhna, A. (2025). Application of mediation in civil proceedings in Ukraine and the Federal Republic of Germany. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 30(2), 66–75.
8. Dolianovska, I. M. (2023). Regarding the creation of the register of mediators in Ukraine: Theoretical and legal aspect. *Legal Bulletin*, 1(7), 56–63. <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2023-07-56-63>
9. Krestovska, N. M. (2019). Mediation as a human right to access justice. *Law of Ukraine*, (7), 112–120.
10. Zhukova, O. V. (2022). Mediation in public law disputes: Prospects for the development of online

procedures. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University*, (4), 87–95.

11. Karmaza, O. O., Fedorenko, T. V., & Izuita, P. O. (Eds.). (2023). *Law of Ukraine "On Mediation": Scientific and practical commentary (as of April 1, 2023)*. Kyiv: Talkom. <https://doi.org/10.36994/978-617-8016-88-3-2023-241>

12. Menkel-Meadow, C. (2018). Ethics in mediation: The role of values and dialogue. *Journal of Dispute Resolution*, (2), 1–15.

13. Riskin, L. (1996). Understanding mediators' orientations, strategies, and techniques: A grid for the perplexed. *Harvard Negotiation Law Review*, 1, 7–51.

14. Moore, C. W. (2014). *The mediation process: Practical strategies for resolving conflict*. Jossey-Bass.

15. Boulle, L. (2011). *Mediation: Principles, process, practice*. LexisNexis Butterworths.

16. Hopt, K. J. (2013). Mediation: Principles and regulation in comparative perspective. *The American Journal of Comparative Law*, 61(4), 953–980.

17. United Nations Commission on International Trade Law. (2018). *UNCITRAL Model Law on International Commercial Mediation and International Settlement Agreements Resulting from Mediation*. United Nations.

18. Horielova, V. Yu. (2025). Ethical paradigm of legal mediation. *Current Issues in Modern Science*, 6(36), 442–458. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-6\(36\)-442-458](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-6(36)-442-458)

Стаття надійшла до друку 04 грудня 2025 року